

Версаль Н.І.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Кирій В.П.,

економіст відділу загальної стратегії
та корпоративного розвитку
ВАТ КБ “Надра”

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БАНКАМИ РЕСУРСІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ БОРГОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Розглянуто особливості формування банками ресурсів із використанням боргових цінних паперів у передкризовий, кризовий і післякризовий періоди на прикладі таких країн, як Таїланд (1997—1998) і Аргентина (2001—2002) та здійснено порівняння з банківським сектором України (2008—2009).

The authors consider the peculiarities of forming banking resources with the use of debt securities on the example of such countries as Thailand (1997—1998) and Argentina (2001—2002) and compare those with the banking sector of Ukraine (2008—2009).

Ключові слова: банки, банківський сектор, банківська криза, боргові цінні папери, фінансові посередники, валютний ринок, формування ресурсів.

Кризи в банківському секторі мають давню історію. Так, у XIII ст. король Англії Едуард III для покриття витрат на ведення війни із Францією отримав у кредит від банкірів Барді й Перуцці 1650 тис. золотих флоринів, що на той час було еквівалентом вартості королівства. Король програв війну й визнав себе банкрутом, у результаті чого всю Флоренцію охопила криза, оскільки банкіри теж стали банкрутами, а разом із ними їх вкладники¹. Втім, якщо в період зародження банківської справи кризи мали здебільшого локальний характер, то в міру її розвитку, а також унаслідок глобалізації фінансових ринків вони набули міжнародних масштабів. Небезпека криз у банківському секторі пов'язана не тільки з банкрутствами, а й із тим, що у суспільстві в цілому формується негативне ставлення до даного сектору. Зважаючи на те, що банки є основними фінансовими посередниками, які акумулюють заощадження населення й інституційних інвесторів, надзвичайно гостро постає саме питання довіри, й особливо за потреби залучення коштів на тривалі терміни. Причому довіра має бути як безпосередньо до банківського сектору, так і до всього фінансового сектору країни.

Банківські кризи досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, зокрема Х.-П. Бургхоф, Д. Даймонд, П. Дібвіг, А. Деміргук-Кунт, Е. Детражіа, Е. Мендоза,

¹ Лапшина О. И римлян кризис не щадил... // Банковское дело в Москве. — 1998. — № 11 (47).

В. Квадріні, Х.-В. Ріос-Рул, Н. Горюнова, П. Мінакір, О. Барановський, С. Науменкова, С. Міщенко, Н. Шелудько, А. Шкляр². Безперечно, в зазначених працях не тільки розкриваються причини й наслідки криз у банківському секторі, а й пропонуються моделі їх прогнозування, класифікації тощо. Водночас варто підкреслити, що дослідження особливостей формування банками ресурсної бази з використанням боргових цінних паперів в умовах кризи не здійснювалося, що й обумовлює актуальність його проведення.

Отже, метою статті є з'ясування особливостей запозичення коштів банками з використанням боргових цінних паперів у докризовий, кризовий і післякризовий періоди на прикладі таких країн, як Таїланд (1997—1998) і Аргентина (2001—2002), та проведення паралелей із банківським сектором України (2008—2009).

Банківські кризи мають особливу природу й надзвичайно негативні наслідки, що зумовлено специфікою функціонування банківського сектору. Так, останніми дослідженнями доведено, що наслідком банківських криз є втрата до 10 % річного ВВП³. Систематичні дослідження цих явищ розпочалися в 1980-х. На початку 90-х років на кризи в банківському секторі звертає увагу МВФ, і в 1998-му з'являється офіційне визначення банківської кризи як ситуації, коли спостерігається банківська паніка, або “втеча” депозитів, неможливість банків вчасно конвертувати зобов'язання, а також набуває поширення втручання держави у функціонування банківського сектору.

Того ж року А. Деміргук-Кунт і Е. Детражіа запропонували альтернативне визначення банківської кризи, яке базується не тільки на якісних, а й на кількісних характеристиках. На їхню думку, під банківською кризою слід розуміти ситуацію, за якої виконується принаймні одна з таких умов⁴:

— частка безнадійних активів у загальній сумі активів банківського сектору перевищує 10 %;

— витрати на здійснення заходів із оздоровлення ситуації в банківському секторі становлять більш ніж 2 % ВВП;

² *Burghof H.-P.* Eigenkapitalnormen in der Theorie der Finanzintermediation. — Berlin: Duncker & Humblot, 1998. — S. 43—83; *Diamond D., Dybvig P.* Bank runs, deposit insurance and liquidity // *Journal of Political Economy*. — 1983. — Vol. 91. — P. 401; *Demirguc-Kunt A., Detragiache E.* The determinants of banking crisis in developing and developed countries // *IMF Staff Papers*. — 1998. — № 45. — P. 81—109; *Mendoza E.G., Quadrini V., Rios-Rull J.-V.* Financial Integration, Financial Development and Global Imbalances // *Journal of Political Economy*. — 2009. — Vol. 117. — P. 371—416; *Горюнова Н.П.* Финансовые кризисы на развивающихся рынках / Н.П. Горюнова, П.А. Минакир; Ин-т экон. исслед. ДВО РАН. — М.: Наука, 2006. — 215 с.; *Барановський О.І.* Предтечі фінансових криз // *Фінанси України*. — 2009. — № 3. — С. 3—22; *Науменкова С.В., Міщенко С.В.* Проблеми подолання негативного впливу глобальних диспропорцій та формування нового геофінансового механізму // *Фінанси України*. — 2009. — № 3. — С. 23—36; *Шелудько Н.М., Шкляр А.І.* Фінансові кризи на ринках, що розвиваються: теоретичні й емпіричні аспекти аналізу // *Фінанси України*. — 2009. — № 2. — С. 3—21.

³ *Hoggarth G., Reidhill J.* Resolution of banking crises: a review: [Електр. ресурс]. — <http://www.bankofengland.co.uk/publications/fsr/2003/fsr15art6.pdf>.

⁴ *Demirguc-Kunt A., Detragiache E.* Зазнач. праця. — P. 90—91.

— результатом проблем у банківському секторі стає націоналізація значної частки банків;

— мають місце масове зняття вкладів, застосування надзвичайних заходів із боку інститутів регулювання, запровадження механізмів державного гарантування депозитів.

Відповідно до цієї методики протягом 1980—1995 років у світі мала місце 31 банківська криза, 23 з яких охопили країни, що розвиваються (Індію, Венесуелу, Непал, Індонезію та ін.), а решта — розвинуті країни (Італію, Швецію, Ізраїль, США та ін.). І сьогодні в Україні наявні всі ознаки класичної банківської кризи. Так, обсяги проблемних кредитів у банківському секторі збільшилися з 18 015 млн грн станом на 01.01.2009 до 36 497 млн грн на 01.06.2009, відповідно частка проблемних кредитів у кредитному портфелі зростає за півріччя більш ніж удвічі, з 2,27 % до 4,89 %.

У 15-ти банках України запроваджено не тільки тимчасові адміністрації, а й мораторій на задоволення вимог кредиторів на різні терміни (табл. 1). У цілому частка активів банків із тимчасовою адміністрацією в активах усього банківського сектору становить 8,5 %, відповідно частка депозитів цих банків у загальному обсязі коштів фізичних осіб у банківському секторі перевищує 15 %, що є надзвичайно загрозливим. У табл. 1 дані щодо активів і депозитів наведено станом на 01.03.2009 у зв'язку з тим, що надалі деякі банки припинили надавати необхідну інформацію. У 2009 році уряд країни прийняв рішення про націоналізацію трьох із п'ятнадцяти банків, які постраждали внаслідок кризової ситуації. Таким чином, держава стане власницею 99,97 % акцій ВАТ “Родовід Банк”, 99,94 % акцій АКБ “Київ” і 84,21 % акцій ВАТ АБ “Укргазбанк”. Загальний обсяг вкладень держави в ці банки становитиме 9,57 млрд грн. На 01.06.2009 ВАТ АБ “Укргазбанк” посідав 17-е місце за величиною активів (близько 12 100 млн грн), а обсяг депозитів фізичних осіб у ньому становив близько 4100 млн грн; відповідно ВАТ “Родовід Банк” — 18-е місце (9547,31 млн грн), маючи депозити фізичних осіб на суму 2596,532 млн грн; АКБ “Київ” — 38-е місце (3624,21 млн грн) із обсягом депозитів фізичних осіб 2135,703 млн грн. Загалом частка активів цих банків у активах банківського сектору становить 2,7 %, а депозитів фізичних осіб — 4,6 %.

Паніка вкладників завдала сильного удару банківському сектору в жовтні — листопаді 2008 року: за цей час було вилучено 32 417,6 млн грн. У зв'язку з цим 11.10.2008 було прийнято Постанову Правління НБУ “Про додаткові заходи щодо діяльності банків” № 319, якою обмежено здійснення активних операцій у обсягах, досягнутих кожним із них на цю дату. Те саме стосувалося й надання кредитів у іноземній валюті контрагентам, які не мають валютної виручки. З метою припинення паніки вкладників банкам було доручено проведення роз'яснювальної роботи зі своїми клієнтами. Водночас у ЗМІ з'явилася інформація про те, що НБУ запровадив шестимісячний мораторій на дострокове зняття коштів. Відсутність

Таблиця 1. Окремі характеристики банків із тимчасовою адміністрацією

Назва банку	Дата призначення тимчасової адміністрації	Термін дії мораторію на задоволення вимог кредиторів	Активи на 01.03.2009		Депозити фізичних осіб на 01.03.2009	
			млн грн	% у загальному обсязі активів банківського сектору	млн грн	% у загальному обсязі коштів фізичних осіб у банківському секторі
ТОВ "Укрпромбанк"	21.01.2009	21.01.2009 — 21.01.2010	13 090,41	1,39	7267,238	3,75
АКБ "Національний кредит"	19.12.2008	19.12.2008 — 18.12.2009	н/д	н/д	н/д	н/д
АКБ "Київ"	09.02.2009	09.02.2009 — 09.02.2010	4553,96	0,48	2137,186	1,10
ВАТ КБ "Надра"	10.02.2009	10.02.2009 — 10.02.2010	27 820,86	2,96	8434,720	4,35
ТОВ "Західкомбанк"	12.02.2009	13.02.2009 — 12.02.2010	1105,76	0,12	553,628	0,29
АКБ "Одеса-Банк"	19.02.2009	23.02.2009 — 22.08.2009	535,05	0,06	156,597	0,08
АКБ "Трансбанк"	28.02.2009	02.03.2009 — 01.09.2009	1037,50	0,11	457,897	0,24
ВАТ "БІГ Енергія"	13.03.2009	16.03.2009 — 15.09.2009	1339,87	0,14	589,645	0,30
ВАТ "РОДОВІД БАНК"	13.03.2009	16.03.2009 — 15.09.2009	11 385,92	1,21	2584,996	1,33
АБ "Банк регіонального розвитку"	23.03.2009	24.03.2009 — 23.09.2009	916,78	0,10	421,659	0,22
ВАТ КБ "АРМА"	16.04.2009	н/д	579,54	0,06	219,494	0,11
ВАТ "Селянський комерційний банк "Дністер"	16.04.2009	н/д	1152,68	0,12	539,635	0,28
АКБ "Європейський"	14.05.2009	н/д	1983,51	0,21	645,104	0,33
ВАТ КБ "Національний стандарт"	14.05.2009	н/д	1040,14	0,11	137,662	0,07
ВАТ АБ "Укргазбанк"	09.06.2009	н/д	12 768,56	1,36	4943,217	2,55

Джерело: складено автором на основі даних НБУ (<http://www.bank.gov.ua>) та Асоціації українських банків (www.aub.com.ua).

такої прямої норми в Постанові НБУ пояснюється тим, що згідно з Цивільним кодексом вкладник має право забрати свій депозит достроково.

У зв'язку з надзвичайно складною ситуацією на валютному ринку було визначено граничне відхилення між курсом купівлі й продажу готівкової іноземної валюти в розмірі 5%. Аби призупинити паніку вкладників, НБУ ініціював підвищення суми відшкодування за вкладами населення із 50 тис. грн до 150 тис. грн (попередньо вважали за потрібне підвищити до 200 тис. грн), що було закріплено відповідними змінами від 31.10.2008 до Закону України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”⁵. Незважаючи на здійснені заходи, за січень — травень депозитні портфелі банків скоротилися ще на 12,5%, або на 44 684,5 млн грн, у т. ч. депозити фізичних осіб — на 10,1%, або 21 716,5 млн грн. Наведена статистика свідчить про певну стабілізацію в банківському секторі, однак не про відновлення довіри до нього.

Слід зазначити, що наведена вище методика визначення наявності банківської кризи має певні недоліки, зокрема в тій частині, що має наслідковий, а не попереджувальний характер. Криза ідентифікується вже тоді, коли фактично є очевидною. У зв'язку з цим у 2003 році Ю. Хаген і Т. Хо запропонували новий підхід до визначення наявності банківської кризи на основі індексу звуження (стискання) грошового ринку⁶, який може відображати перевищення попиту ліквідності на цьому ринку та розраховується за формулою:

$$I = \frac{\Delta y}{\sigma(\Delta y)} + \frac{\Delta r}{\sigma(\Delta r)},$$

де y — відношення кредитів, наданих центральним банком комерційним банкам, до банківських депозитів;

r — ставка на грошовому ринку в реальному виразі.

В разі якщо значення індексу перевищує 98,5 процентиля, має місце банківська криза. Також, коли спостерігається тенденція до зростання індексу, є висока ймовірність настання банківської кризи.

Втім, ця методика також має недоліки, зокрема в частині обробки даних. Передусім автори нечітко визначають ставку на грошовому ринку. Це може бути облікова ставка, ставка за депозитами, ставка на міжбанківському ринку тощо. Те саме стосується депозитів: є депозити фізичних осіб, юридичних осіб, сукупні тощо. І це, безумовно, певним чином спотворює значення даного індексу. Для розрахунку індексу звуження грошового ринку для України за висхідні значення ми обрали середньозважену ставку KIACR, обсяги централізованих ресурсів, наданих НБУ комерційним банкам, депозити фізичних осіб за два періоди: передкризовий

⁵ Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 20.09.2001 № 2740-III // ВВР. — 2002. — № 5. — Ст. 30.

⁶ Hagen J. von, Ho T. Money Market Pressure and the Determinants of Banking Crises / Center for European Integration Studies. — University of Bonn, 2003. — P. 4.

(01.02.2008 — 29.02.2008) та кризовий (01.11.2008 — 31.11.2008). Значення індексу в передкризовий період становило близько нуля, а у кризовий — 2,82. Таким чином, маємо тенденцію до зростання індексу, що свідчить про розгортання кризи.

Саме тому ми вважаємо, що до проблеми ідентифікації банківської кризи необхідно підходити більш гнучко. І цей підхід, на нашу думку, досить чітко сформульовано в одній із останніх праць із цієї проблематики, де вже йдеться про системну банківську кризу, котра визначається як ситуація, коли має місце значна кількість дефолтів фінансових установ і корпорацій, тобто більшість із них не можуть вчасно виконувати укладені контракти, зокрема кредитні, що призводить до вичерпання банківського капіталу. Така ситуація може супроводжуватися зниженням цін активів (вартості акцій, нерухомості тощо), різким зростанням процентних ставок і змінами в потоках капіталу внаслідок паніки вкладників⁷. Згідно з даним дослідженням за період 1970—2007 років сталося 124 системні банківські кризи, зокрема в досліджуваних нами Аргентині й Таїланді. Причому в деяких країнах банківські кризи протягом зазначеного періоду відбувалися декілька разів із невеликою перервою. Наприклад, двічі вони спостерігалися в таких країнах, як Бразилія, Болівія, Чилі, Колумбія, Коста Ріка, Гвінея, Кенія, Мексика, Філіппіни, Таїланд, Туреччина, США, Камерун, Чад, Центрально-Африканська Республіка, та чотири рази, зокрема, в Аргентині й Конго⁸.

Звичайно, більшість криз мали місце у країнах, що розвиваються, зі слабкими банківськими секторами, але ж у більшості з них було вжито спеціальних заходів для зміцнення банківського нагляду й регулювання, в т. ч. за рекомендаціями МВФ і Базельського комітету. Проте ці заходи не запобігли виникненню нових криз, які мали ще більші масштаби у зв'язку з інтеграційними процесами.

Вважається, й небезпідставно, що кризи останніх років пов'язані з припливом іноземних інвестицій, які мали здебільшого спекулятивний характер. Особливістю таких інвестицій є їх висока волатильність, тобто навіть за невеликих змін у процентних ставках, валютних курсах, макроекономічній політиці держави загалом існує загроза їх вилучення у значних обсягах. Для запобігання цим процесам держава може вдаватися до різноманітних заходів, які, однак, у зв'язку з недостатніми обсягами ресурсів можуть призвести до ще більшого загострення ситуації, що проявиться у вичерпанні золотовалютних резервів, зростанні державного боргу, насамперед зовнішнього, тощо. Саме тому таким важливим в умовах кризи є проведення зваженої й узгодженої політики всіх гілок влади.

Розглянемо банківські кризи в Аргентині й Таїланді, оскільки вони були найпоказовішими протягом останніх десятиріч. Провівши паралелі з українськими реаліями, зможемо спрогнозувати, як фінансова криза вплине на можливість банків

⁷ *Laeven L., Valencia F. Systemic Banking Crises: A New Database // IMF Working Paper. — 2008. — № 224. — P. 5.*

⁸ *Там само. — P. 50—55.*

залучати кошти з допомогою боргових цінних паперів. Почнемо зі стану фінансового рахунку платіжного балансу країни, на якому відображаються всі операції, в результаті котрих відбувається перехід прав власності на зовнішні фінансові активи та вимоги країни, або, іншими словами, виникнення й погашення фінансових зобов'язань між резидентами й нерезидентами. Фінансовий рахунок поділяється на дві класифікаційні групи, що охоплюють операції з фінансовими активами та з фінансовими зобов'язаннями, які, у свою чергу, поділяються на три функціональні категорії: прями, портфельні та інші інвестиції. До фінансових активів належать і резервні, котрі включають зовнішні активи країни, що перебувають під контролем органів грошово-кредитного регулювання та в будь-який час можуть бути використані для прямого фінансування дефіциту платіжного балансу або для здійснення інтервенцій на валютному ринку з метою підтримки курсу національної валюти. До резервних активів зараховують монетарне золото, спеціальні права запозичення, резервну позицію у МВФ, активи в іноземній валюті, що складаються з готівкових коштів, депозитів, цінних паперів та інших вимог⁹.

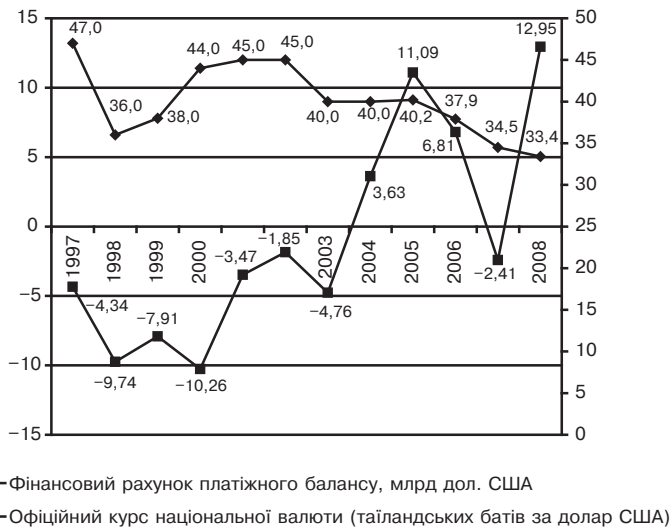
Криза в Таїланді була складовою частиною великої кризи в азієських країнах 1997—1998 років. Варто зазначити, що до 1997-го економічна ситуація в Таїланді була стабільною. Стан фінансового рахунку свідчив про зростання зацікавленості іноземних інвесторів до економіки країни, що давало змогу утримувати курс національної валюти на стабільному рівні — 25 таїландських батів за долар США. Втім, унаслідок значного відтоку капіталу та паніки інвесторів у 1997 році у країні вже було від'ємне сальдо фінансового рахунку платіжного балансу. Це спричинило девальвацію національної валюти, яка за рік подешевшала майже вдвічі (рис. 1). До того ж почалося зниження реального ВВП, щорічний темп зростання якого до 1997-го становив у середньому 9 % (рис. 2).

У 1997 році падіння національного ВВП становило 1,4 %, а в 1998-му — 10,5 %, що, звичайно, негативно вплинуло на функціонування банківського сектору, зокрема, виникла проблема з формуванням банками ресурсів із використанням боргових цінних паперів як на внутрішньому (внутрішні боргові цінні папери), так і на зовнішньому (зовнішні боргові цінні папери) ринках (рис. 3).

До 1998 року запозичення таїландських банків із використанням боргових цінних паперів перебували приблизно на стабільному рівні. Наслідки кризи особливо чітко проявилися лише у 2001-му, коли обсяги зовнішніх запозичень зменшилися майже на 25 %. Ця тенденція спостерігалася й наступного року, після якого відбулося незначне зростання.

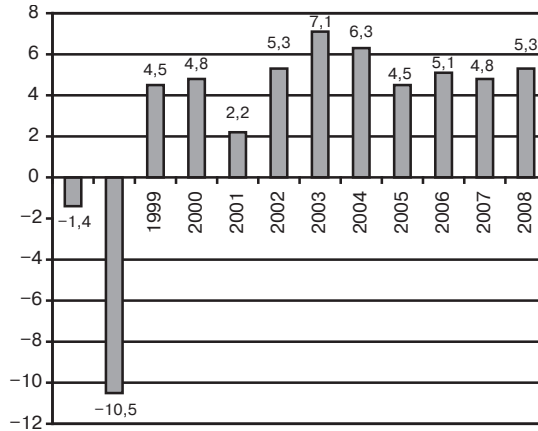
Показовою є також банківська криза в Аргентині, яка теж має багато спільного з нинішньою кризою в Україні. Жорсткі обмеження на зняття коштів із банківських рахунків (не більше 400 дол. США на місяць) та примусова конвертація

⁹ Методичний коментар: [Електр. ресурс]. — <http://www.bank.gov.ua/Balance/commentary.htm>.

Джерела: Thailand Economy: [Електр. ресурс]. — <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/TH.html>; Balance of Payments: [Електр. ресурс]. — <http://www2.bot.or.th/statistics/ReportPage.aspx?reportID=63&language=eng>.

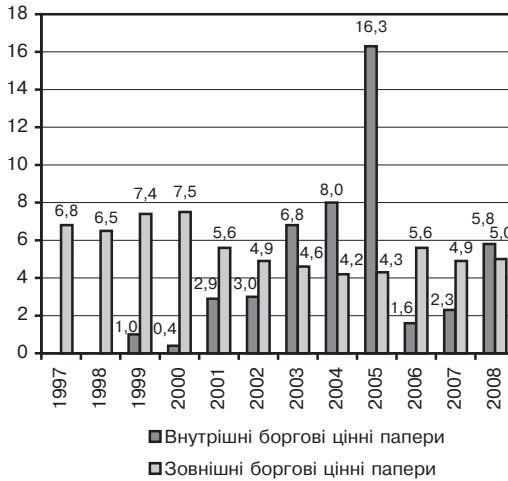
Рис. 1. Динаміка фінансового рахунку платіжного балансу Таїланду та курсу національної грошової одиниці, 1997—2008 роки

Джерело: Thailand GDP: [Електр. ресурс]. — http://www.indexmundi.com/thailand/gdp_real_growth_rate.html.

Рис. 2. Темпи зростання реального ВВП у Таїланді в 1997—2008 роках, %

доларових внесків у песо запобігли масовим банкрутствам банків, але викликали обурення широких мас населення, які втратили не тільки значну частину своїх заощаджень, а й можливість доступу до їх незначних залишків. Таким чином, банки виявилися головною мішенню учасників демонстрацій протесту, що охопили Аргентину.

Джерела: BIS Quarterly Review, August 1997: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/r_qt9708.htm; BIS Quarterly Review, November 1998: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/r_qt9811.htm; BIS Quarterly Review, June 2000: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/r_qt0006.htm; BIS Quarterly Review, September 2002: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0209.htm; BIS Quarterly Review, September 2004: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0409.htm; BIS Quarterly Review, December 2006: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0612.htm; BIS Quarterly Review, March 2009: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0903.htm.

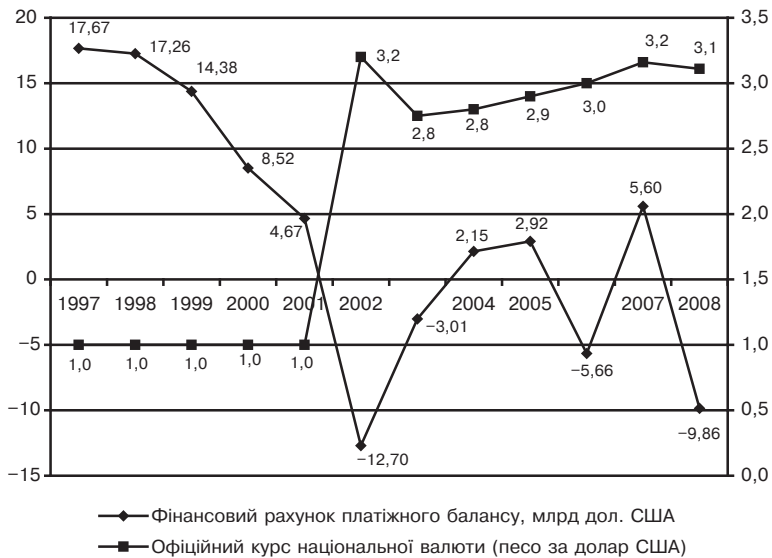
Рис. 3. Динаміка обсягів непогашених внутрішніх і зовнішніх боргових цінних паперів банків Таїланду протягом 1997—2008 років, млрд дол. США

У докризовий період економіка країни була досить стабільною. Так, до 2001 року фінансовий рахунок платіжного балансу мав додатне значення, а курс національної грошової одиниці перебував на рівні 1 песо за 1 долар США. Однак у 2001-му, з погіршенням стану фінансового рахунку платіжного балансу (мав від’ємне значення), аргентинська валюта подешевшала майже втричі (рис. 4).

Усе це прискорило падіння ВВП Аргентини, темпи якого в 1999 році становили 3,4 %, у 2000-му — 0,8 %, у 2001-му — 4,4 %, у 2002-му — 10,9 % (рис. 5). Зростання економіки відновилося лише починаючи із 2003 року.

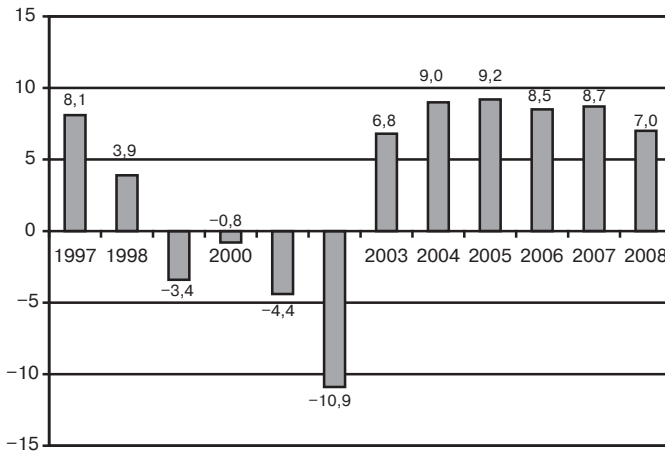
Саме негативні тенденції на макrorівні призвели до проблем у банківському секторі. Зокрема, з 1999 року було обмежено доступ до ресурсів, які залучалися банками шляхом випуску боргових цінних паперів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках (рис. 6).

Особливо помітно зменшилася активність іноземних інвесторів, які намагалися вкладати кошти в боргові цінні папери з незначними ризиками. Найнижчий рівень їх інтересу до зовнішніх боргових цінних паперів аргентинських банків зафіксовано у 2003 році (1,3 млрд дол. США, що в 4 рази менше, ніж у 1998-му), тобто через декілька років після настання кризи. Схожа ситуація спостерігалася й у Таїланді. Запозичення на внутрішньому ринку також досягли свого найнижчого значення у 2003 році — 3,8 млрд дол. США, що майже вдвічі менше, ніж у 1998-му.

Джерела: Argentina Economy: [Електр. ресурс]. — <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/AG.html>; Balanza de pagos: [Електр. ресурс]. — <http://www.indec.gov.ar/nuevaweb/>; Balanza de pagos Argentina: [Електр. ресурс]. — <http://www.econlink.com.ar/economia/balanzadepagos/argentina/balanzadepagos.shtml>.

Рис. 4. Динаміка фінансового рахунку платіжного балансу Аргентини та курсу національної грошової одиниці, 1997–2008 роки

Джерело: Argentina GDP: [Електр. ресурс]. — http://www.indexmundi.com/argentina/gdp_real_growth_rate.html.

Рис. 5. Темпи зростання реального ВВП у Аргентині в 1997–2008 роках, %

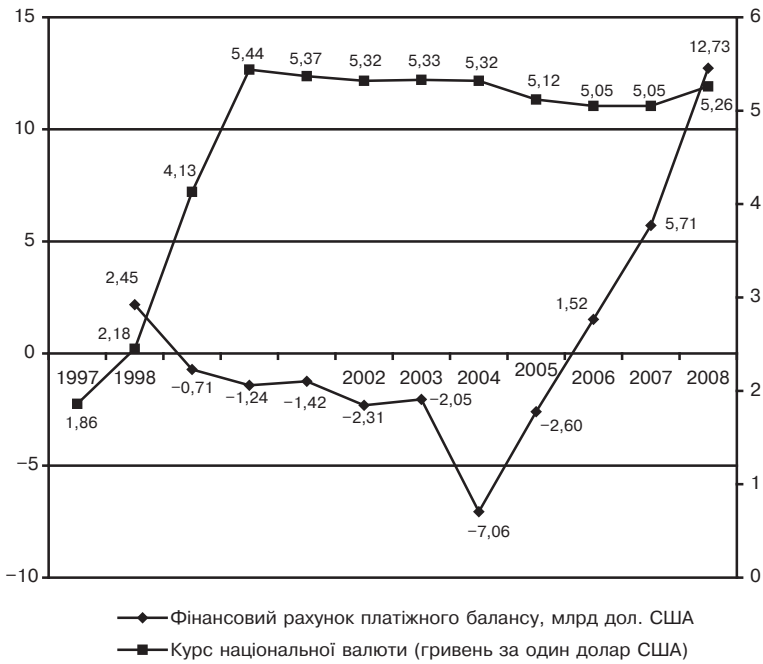
Джерела: BIS Quarterly Review, August 1997: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/r_qt9708.htm; BIS Quarterly Review, November 1998: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/r_qt9811.htm; BIS Quarterly Review, June 2000: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/r_qt0006.htm; BIS Quarterly Review, September 2002: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0209.htm; BIS Quarterly Review, September 2004: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0409.htm; BIS Quarterly Review, December 2006: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0612.htm; BIS Quarterly Review, March 2009: [Електр. ресурс]. — http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0903.htm.

Рис. 6. Динаміка обсягів непогашених внутрішніх і зовнішніх боргових цінних паперів банків Аргентини протягом 1997—2008 років, млрд дол. США

Банківська криза в Україні розпочалася восени 2008 року. До цього протягом трьох років фінансовий рахунок платіжного балансу мав додатне значення, тому й національна валюта була стабільною. Однак у першому кварталі 2009 року значення фінансового рахунку платіжного балансу істотно скоротилося, що спричинило девальвацію гривні, яка знецінилася майже вдвічі (рис. 7). Усе це дуже схоже на те, що відбувалося в Аргентині й Таїланді.

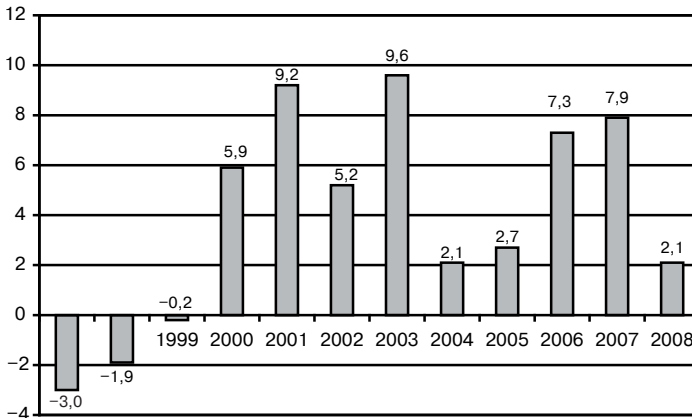
Для подальшого порівняння варто розглянути темпи зростання ВВП в Україні. Так, до 2008 року спостерігалось досить стабільне зростання ВВП — у середньому на 10% за рік. Але у 2008-му ситуація погіршилася: зростання реального ВВП становило лише 2,1% порівняно з попереднім роком (рис. 8).

Якщо порівняти ці дані із цифрами по Таїланду й Аргентині, побачимо схожі тенденції: після значних темпів зростання ВВП відбувається або їх зниження, або взагалі падіння ВВП. Так, у 2008 році темпи зростання ВВП знизилися майже втричі порівняно з попереднім роком. За аналогією у 2009 році має бути зафіксоване падіння ВВП що свідчатиме про серйозні проблеми в економіці країни, а отже, й у її банківському секторі. Це, у свою чергу, вплине на здатність банків формувати ресурси шляхом випуску боргових цінних паперів, про що свідчать дані за 2008 рік (рис. 9).

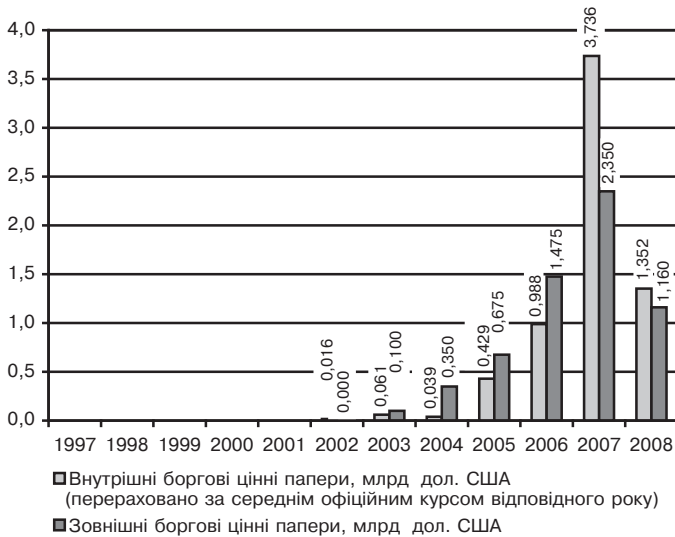
Джерела: Платіжний баланс і зовнішній борг України за 2008 р.: [Електр. ресурс]. — http://www.bank.gov.ua/Publication/Of_vydav/BALANS/PB_2008.pdf; Бюлетень Національного банку України. — 2009. — № 4.

Рис. 7. Динаміка фінансового рахунку платіжного балансу України та курсу національної грошової одиниці, 1997—2008 роки

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рис. 8. Темпи зростання реального ВВП в Україні протягом 1997—2008 років, %

Джерела: Емітенти та емісії: [Електр. ресурс]. — <http://www.cbonds.info/all/rus/emissions/index.phtml>; річні звіти ДКЦПФР (<http://www.ssmc.gov.ua /ShowPage.aspx?PageID=12>).

Рис. 9. Динаміка обсягів непогашених внутрішніх і зовнішніх боргових цінних паперів банків України в 1997–2008 роках

Обсяги коштів, запозичених українськими банками із допомогою боргових цінних паперів, мали постійну тенденцію до зростання починаючи з 2003 року. У 2008-му обсяги зовнішніх запозичень банків скоротилися майже вдвічі. Така ситуація спостерігалася й у Аргентині й Таїланді в передкризовий період. Це означає, що відбуватиметься й подальше скорочення обсягів коштів, які формуються з використанням боргових цінних паперів.

Щоб остаточно з'ясувати, якими є взаємозалежності таких показників, як внутрішні й зовнішні запозичення банків із використанням боргових цінних паперів, курс національної валюти відносно долара США, темп зростання ВВП, фінансовий рахунок платіжного балансу, треба провести кореляційний аналіз на основі наведених даних (табл. 2).

Таблиця 2. Кореляційний аналіз взаємозв'язку окремих показників

Показник	Таїланд	Аргентина	Україна
Внутрішні запозичення/курс національної валюти	-0,07	0,22	0,21
Зовнішні запозичення/курс національної валюти	0,13	-0,69	0,28
Внутрішні запозичення/темп зростання ВВП	0,19	0,25	0,30
Зовнішні запозичення/темп зростання ВВП	-0,40	0,04	0,32
Фінансовий рахунок платіжного балансу/курс національної валюти	-0,62	-0,81	-0,13
Внутрішні запозичення/фондовий індекс	0,41	0,45	0,60

Як видно, зв'язок між внутрішніми й зовнішніми запозиченнями банків та курсом національної валюти є слабким і неоднозначним. Дивно, але девальвація національної валюти позитивно позначається на внутрішніх запозиченнях банків. Це можна пояснити лише тим, що іноземні інвестори можуть бути активними не тільки на зовнішніх, а й на внутрішніх ринках. Таким чином, якщо національна валюта девальвує, це означає, що на одну й ту саму суму іноземної валюти можна придбати більше національної валюти, а отже, й більший обсяг боргових цінних паперів. Стосовно зовнішніх запозичень приклад Аргентини свідчить про те, що може існувати тісний обернено пропорційний зв'язок між курсом і зовнішніми запозиченнями. Це може бути зумовлено тим, що знецінення національної валюти призводить до масових дефолтів, оскільки банки не в змозі розрахуватися за своїми борговими цінними паперами за новим курсом, відповідно їх обсяг істотно скорочується. Така ситуація цілком можлива й в Україні, хоча до сьогодні банки або вчасно розраховувалися за підтримки кредитів НБУ, або ж рефінансували свої заборгованості.

Також у всіх трьох країнах спостерігається прямо пропорційний зв'язок між обсягами внутрішніх запозичень і темпами зростання ВВП, тобто зі збільшенням ВВП усередині країни з'являються вільні кошти, які банки можуть запозичувати шляхом випуску боргових цінних паперів.

Досить сильною є залежність між станом фінансового рахунку платіжного балансу та курсом національної валюти. Причому від'ємне значення показника кореляції свідчить про те, що погіршення стану фінансового рахунку платіжного балансу призводить до девальвації національної валюти.

Простежується залежність обсягів внутрішніх запозичень від стану фондового індексу в кожній із країн. У всіх досліджуваних країнах цей зв'язок є прямо пропорційним і доволі сильним. Це ще раз підтверджує тезу, що важливою є стабільність не лише банківського, а й фінансового сектору в цілому. Підвищення індексу слугує позитивним сигналом для потенційних інвесторів.

Провівши паралелі між кризою в українському банківському секторі та кризами в Таїланді й Аргентині, ми дійшли таких висновків. По-перше, наприкінці XX ст. і на початку XXI ст. кризи в банківському секторі набули ознак системності, що зумовлено глобалізацією фінансових ринків. По-друге, посилення глобалізації у фінансовому секторі загалом може мати як позитивні, так і негативні наслідки, які особливо гостро проявляються у країнах із економіками, що розвиваються. Це пояснюється слабкістю як фінансового сектору загалом, так і банківського зокрема, який має недостатній рівень капіталізації. Як результат — банківський сектор стає надзвичайно залежним від зовнішніх інвестицій як прямих, так і портфельних. У разі стабільності економіки ця залежність не є обтяжливою, однак за умов загострення ситуації, особливо серйозної девальвації національної валюти, стає фатальною, оскільки банківський сектор не має власних ресурсів для погашення заборгованості, номінованої в іноземній валюті. По-третє, у 2009—2010 роках проблема

запозичення українськими банками ресурсів шляхом випуску боргових цінних паперів лише поглибитися, як показав досвід аргентинських і тайландських банків, котрі в перших два роки після кризи не досягли своїх передкризових обсягів залучення коштів.

Ці висновки підтверджуються також тим, що наслідком кризи стала значна девальвація національної валюти, чого могло не статися, якби не високий рівень валютизації кредитів як населенню, так і юридичним особам та активне позичання коштів на міжнародних ринках капіталів. Ситуація в українському банківському секторі ускладнюється ще й тим, що локальна фінансова криза збіглася зі світовою, що зумовило системність кризи в українському банківському секторі. Для поліпшення ситуації необхідна взаємодія органів державного управління й банківських установ. Слід відновити позитивне значення фінансового рахунку платіжного балансу та довіру внутрішніх інвесторів, тобто спиратися на запозичення на внутрішньому ринку, що має стабілізувати національну валюту. А вже наступним етапом може стати збільшення запозичень на міжнародних ринках капіталів.